

Vereniging voor natuur-
en milieueducatie

De Adder

Kwartaalblad van de

I.V.N.-afdeling

Jaargang 12 nr. 2

IVN-Westerveld

Bestuursleden

Nel van der Laan	voorzitter
Froukje de Boer	secretaris
Ria Duiven	penningmeester
Albert Henckel	
Ben Prins	
Margreet van der Valk	
André van Es	

Secretariaatsadres: IVN – afd. Westerveld

p/a Wijsterseweg 3
9417 TD Spier
0593-562742

e-mailadres deboershoeve@zonnet.nl
secretariaat ivnwesterveld@hotmail.com

Werkgroepen

Braakballen
Eekhoorns
Excursies
Korte Cursus
Kraam en promotie
Natuurgidsencursus
Snuffelclub
Weidevogels
Ringslangen (WRW)

Illustratie voorpagina: Piet Eggen

*De illustratie is overgenomen met
welwillende toestemming van uitgeverij
'Het Spectrum' te Utrecht*

In deze Adder:

Van het bestuur	2
Activiteiten Komen en gaan	3
Activiteiten Heikikker	4
WRW journaal 2004	5
Bestuursberichten Madeliefje	6
Een opvallende libel	7
Een tijger verovert Drenthe	8
Wer jetzt kein Haus hat	9, 10
Belangstelling voor een vinder- of insecten- groep	10
Gidsencursus voorbij	11
Natuur op het platte land	12, 13
Nationale Natuurwerkdag	13
Winterwandelingen	14
Op de bres voor de jeneverbes Nieuwe rode lijsten	15
Waarom gaan ivn-ers niet meer biologisch Kruisspin	16
Achteraf	17
Een vreemde eend in de bijt	18, 19
Antwoorden	18
Kennismaking met libellen	20
Grote ogen II	20, 21
Tuinieren met gebruikte materialen	21
Groene agenda	22

IVN-Westerveld

Van het bestuur

De maand december leent zich voor een terugblik op het jaar dat bijna voorbij is.

Voor IVN Westerveld is 2004 toch wel een bijzonder jaar geweest. Zonder andere activiteiten tekort te willen doen, is de afronding van de natuurgidsencursus toch wel het hoogtepunt voor velen geweest. We zijn er trots op dat deze cursus helemaal op eigen kracht tot stand is gebracht. Als bestuur willen we dan ook alle betrokkenen bedanken voor hun inzet.

Dit zijn ze dan, de nieuwe natuurgidsen: Albert Bos, André van Es, Bart Pijper, Derk van der Helden, Ellen Teygeler, Hanneke Klinkert, Helma Meijer, Henk Pook, Janine Moes, Jeannette Heun, Jenny van de Linde, Joan Jongepier, Joël Hessels, Kees van Hasselaar, Margreet van der Valk, Marjan Bralten, Miranda van Es, Rick Mensink, Rieks Hoving, Sanne van Gemerden, Sebastiaan Berends, Tineke Bouwmeester, Ton Rutten en Wolter Moorman. Zij mogen beslist trots zijn op het behaalde resultaat!

Voor de natuurgidsen die niet van onze afdeling lid zijn, is dit de laatste Adder. Wie toch betrokken wil blijven bij wat IVN Westerveld doet, kan dubbel lid of donateur worden. Hoe dat in z'n werk gaat is te lezen op pagina 6 van deze Adder.

Allerlei ideeën, plannen en initiatieven ontspruiten voor het volgende jaar. Wat dat betreft belooft 2005 een goed jaar te worden. Op de ledenvergadering op 16 maart zullen we u allen hierover informeren. Meer data van activiteiten vind u op pagina 22 in de groene agenda. Haal dit achterblad los en geef het een opvallende plek op uw prikbord. Zo wordt u herinnerd aan wat er te doen is.

Natuurlijk zijn niet alleen de natuurgidsen van de afdeling actief, maar ook vele anderen. Als bestuur proberen we overzicht te houden over alles wat er gebeurt uit naam van IVN Westerveld. Hebt u nieuwe initiatieven? Houdt ons dan op de hoogte. Op die manier houden we ook financieel een en ander in de hand. IVN werk is vrijwilligerswerk, daar wordt je niet voor betaald. Toch is het ook niet de bedoeling dat het de IVN-er geld kost. Onkosten die gemaakt worden, kunnen daarom gedeclareerd worden bij de penningmeester.

Genoeg 'gepraat'. De hoogste tijd voor u om eens lekker te gaan zitten voor deze Adder. Dit keer niet zoveel verslagen van voorbije activiteiten. Dit keer ligt het accent op waar ons hart van opbloeit: de natuur! Allen die een bijdrage hebben geleverd aan deze Adder worden hartelijk bedankt..

Namens het bestuur wens ik u en uw dierbaren goede feestdagen en een vredig 2005.

De voorzitter.

Activiteiten

Nieuwjaarswandeling

Rheebruggen is een terrein van Het Drentse Landschap met een afwisseling van kleinschalig akkerland en weidegronden, waartussen stroken loofbos liggen. Veel van de kleine percelen en wegen zijn van elkaar gescheiden door houtwallen. Bovendien vinden we er restanten van oude wegen, waarlangs hoge eiken- of beukenbomen groeien. Op verschillende plaatsen komen nog geriefhoutbosjes voor en staan er oude boerderijen. Dwars door het gebied kronkelt een smal beekje, de Scheidgrub, die vroeger zo breed is geweest, dat er schepen doorheen konden varen. Langs deze beek vinden we nog de restanten van een oude havezate en van een kleine vestingheugel.

Door dit kleine gebied met een grote afwisseling aan landschapstypen houdt onze afdeling op zondag 16 januari haar nieuwjaarswandeling onder leiding van de Uffeltenaren Geert Drogst en Els en Ben Prins.

De tocht begint om 13.30 uur op het parkeerterrein naast het café-restaurant Frederikshaven aan de provinciale weg door Uffelte, tegenover de 1e Uffelter brug. De wandeling eindigt om ongeveer half vier met een kopje koffie in het restaurant. Tot ziens in Uffelte.

Wat: Nieuwjaarswandeling
Waar: Parkeerterein Café-restaurant Frederikshaven Provinciale weg Uffelte
Wanneer: zondag 16 januari 13:30 uur

Komen en gaan

Nieuwe leden

Dhr. M. Drijfholt en Mevr I Drijfholt (gezinslid) te Diever.

Dhr. J. Mulder te Diever.

Sporenexcursie

Voor wie goed kijkt, zijn diersporen altijd wel te vinden. Dat lukt zeker onder leiding van René Nauta, de diersporen specialist van onze afdeling. Op zaterdagmorgen 5 februari zal René een excursie leiden in het Aekingerzand.

Het Aekingerzand leent zich bij uitstek voor dit soort excursies. Sporen van reeën zijn gemakkelijk te herkennen in het zand. Wie goed oplet kan daar misschien ook sporen van muizen ontdekken.

Er zal niet alleen naar loopsporen worden gekeken. Daarom gaat de wandeling niet alleen over het kale zand, maar ook door het bosgebied.

Wat: Diersporen excursie
Waar: Aekingerzand, start parkeerplaat aan de Canadaweg, tegenover de patattent
Wanneer: zaterdag 5 februari 10.00-12.00 uur
Wie: leden en andere be-

Nog meer activiteiten zijn te vinden in de groene agenda op de laatste bladzijde

Bedankt als lid:

Dhr. R. de Jong te Ruinerwold (vorig jaar overleden)

Mevr.N. Bouwmeester te Dwingeloo.(donateur)

Mevr. D.Jansen te Vledder.(gezinslid)

Mevr. M. A. van der Jagt te Meppel.

Ontwikkeling Vledder Aa

Natuurwerkgroep Diever en IVN Westerveld organiseren beide een activiteit over dit onderwerp

Excursie

“Eigenlijk zou je hier eens in de winter moeten kijken”. Woorden van deze strekking sprak Joop Haverkort tijdens de seizoensafsluiting in juni. De Vledder Aa lag er toen nogal droogjes bij.

Zondag 13 maart om 14.00 uur zal Joop zijn woorden waarmaken. Wie mee gaat, doet er verstandig aan om laarzen aan te doen. Verrekijker mee, thermoskan met thee of koffie in de rugzak, wanten en sjaal bij de hand: een beetje winters weer deert ons niet!

Joop Haverkort heeft als medewerker van het waterschap ‘Wold en Wieden’ de herinrichting van de Vledder Aa begeleid. Zou het gebied zich ontwikkelen, zoals men dat graag zou zien? Of ‘heeft de natuur haar eigen visie?’

Avond door Natuurwerkgroep

Cees Beunder heeft de ontwikkeling van het gebied op film vastgelegd. Age Kamstra is betrokken bij de monitoring van het gebied. Maandagavond 7 maart, dus voor de excursie, laat Cees zijn film zien en vertelt Age over zijn ervaringen. Dit zal waarschijnlijk plaatsvinden in Diever, 20.00 uur, Dingspilhuus.

Wat: Vledder Aa
Waar: Schaapskooi, Hunderweg, Doldersum
Wanneer: zondag 13 maart 14.00 uur
Wie: leden IVN en NWG en hun introducés
Avond: maandag 7 maart 20.00 uur Dingspilhuus Diever

Activiteiten

Heikikker excursie

Tijdens de dia-draai-deur op 10 november liet Ben Prins ons een prachtig plaatje zien van blauwe heikikkers in het Uffelter binnenveld. Dat bijzondere verschijnsel willen wij ook wel eens in het echt meemaken. Het is alleen moeilijk tevooren het goede moment te bepalen. Daarom hebben we voor onderstaande oplossing gekozen.

Deze excursie is speciaal voor leden van IVN Westerveld en leden van de Natuurwerkgroep Diever. Wie een kans wil maken om de blauwe mannetjes heikikker te zien, kan zich opgeven bij Ben Prins. Hij houdt dan begin maart de heikikkers in het Uffelter binnenveld in de gaten. Als het moment daar is, zal Ben de geïnteresseerden datum, tijd en verzamelplaats doorbellen of mailen.

Wat: Heikikker excursie

Waar: Uffelter binnenveld

Wanneer: de eerste helft van maart

Aanmelding via: Ben Prins: tel. 0521-350300, e-mail ecprins@hetnet.nl

Heikikker

Rana arvalis

De heikikker (*Rana arvalis*) is een soort die in Nederland en Vlaanderen zijn meest westelijke areaalgrens bereikt. Buiten West-Europa is het wat zijn biotoopkeuze betreft een weinig kieskeurige soort. Hij kunt hem vinden in bossen, moerassen, hoog- en laagvenen, heide en in Kazakstan zelfs in hawoestijnen. In West Europa zijn uiterwaarden zijn belangrijkste habitat, daarnaast komt hij ook voor in poelen in het kleinschalige cultuurlandschap. In zijn gehele areaal heeft de heikikker een voorkeur voor zwak zure wateren (pH = 5.0-6.0) en komt hij vaak samen voor met de nauw verwante bruine kikker.

De mannetjes laten een bubbelend geluid horen, alsof een fles onder water leegloopt

Volwassen dieren kun je makkelijk met de bruine kikker verwisselen. Het meest belangrijke kenmerk is de graafknobbel aan de basis van de kleine teen van de achterpoot. Bij de heikikker is die aanmerkelijk groter, ronder en harder. De lichte rugstreep is een ander opvallend kenmerk van de heikikker, deze rugstreep wordt aan weerszijden begrensd door een rij langwerpige zwarte gekleurde wratjes. Maar pas op: er zijn ook heikikkers zonder rugstreep en bruine kikkers met rugstreep. Het is een niet al te betrouwbaar determinatiekenmerk dus. Ook heeft de heikikker een 'spitsere' snuit dan de bruine kikker.

In Nederland kunnen we de heikikker in alle provincies, met uitzondering van Flevoland, tegenkomen. Ook in Nederland bewoont de heikikker tal van biotopen: vochtige heide, veengebieden, blauwgraslanden, bossen, beek- en rivierdalen, uiterwaarden en de vochtige duinen van Texel en Schouwen.

De heikikker is een van de eerste soorten die zich in het voorjaar bij zijn, vaak voedselarme, wateren meldt om zich voort te planten. De piek van de voortplantingsperiode valt normaliter zo half maart. De mannetjes kunnen in deze periode door een veranderde hormoonspiegel, geheel blauw kleuren. De mannetjes laten in die tijd, meestal maar heel kort, hooguit een week een bubbelend geluid horen, alsof een fles onder water leegloopt.

Net als de bruine kikker produceren ze een grote klomp kikkerdril; vaak in grote velden bij elkaar, in het ondiepe water van de oeverzone of op drijvende vegetatie. De eiklomp van de heikikker zijn compacter en kleiner dan de eiklomp van de bruine kikker. Wanneer je een verse eiklomp in de hand neemt blubbert de bruine kikkerdril tussen je vingers weg, terwijl de heikikkerdril als een klomp op je hand blijft liggen.

Na de eiafzet verlaten de vrouwtjes het voortplantingswater terwijl de mannetjes er nog enkele weken kunnen blijven hangen, wachtend op een nieuwe kans om een wijfje te bemachtigen.

De larven komen na enkele dagen uit en verblijven in het voortplantingswater, tot zij na twee tot drie maanden metamorfoserend. Heikikkers overwinteren voornamelijk op het land, hier bezetten zij vanaf september/oktober hun overwinteringsverblijf.

De heikikker is als 'kwetsbaar' opgenomen in de Rode Lijst. Hij heeft in heidegebieden vooral te lijden van verzuring en verdroging. Hoewel de eieren van de heikikker een grote tolerantie voor zuur water hebben, zijn veel heidevennen als gevolg van te sterke verzuring, ongeschikt geworden als voortplantingswater. Ze verschimmelen en sterven daardoor af. Ook grootschalige beheersmaatregelen, zoals plaggen, maaien en begrazing, kunnen negatief uitpakken voor de heikikker.

Over de toestand van heikikkerpopulaties buiten heidegebieden is helaas nog maar weinig bekend.

Bron:

http://home.hccnet.nl/gerard.smit/ravonwm/Meetnet_Amfibieen/soorten/ranaarv_2.htm

Het is eigenlijk een beetje een rommelig jaar geworden. We begonnen na de vorige jaarvergadering vol goede moed met voor ons gevoel toch een behoorlijke achterban en voldoende mandaat om als WRW verder te gaan. Toch is niet alles in ons programma helemaal uit de verf gekomen. Daar waren verschillende redenen voor. In alle drukte in de groene sector rolden de activiteiten soms over elkaar heen. Het bleek het wel eens moeilijk een planning te maken die iedereen paste. Verder hadden we binnen het bestuur regelmatig te kampen met gezondheidsproblemen, waardoor mensen soms langdurig waren uitgeschakeld. Gelukkig was Cees bereid om het WRW-bestuur te komen versterken. Intussen sloeg Edo zijn vleugels verder uit en nam heel Drenthe onder zijn hoede door heel actief te worden in de WARD. Dat betekent niet, dat hij voor de WRW is verloren, integendeel: in zijn voetsporen hopen ook wij via datzelfde WARD onze blik nog wat te kunnen verruimen.

Al ging niet alles zoals we wilden, toch is er echt wel wat gebeurd in het afgelopen jaar. Even een terugblik:

- op 20 december, nog net in het vorig jaar, gingen we in de stromende regen naar de Vledderhof bij de boerderij van de familie Bethlehem voor een broedhoopinventarisatie. We vonden ruim 550 eieren, waarvan de helft helaas niet was uitgekomen. De precieze oorzaak daarvan was natuurlijk moeilijk te achterhalen, misschien dat de droge zomer 2003 een rol heeft gespeeld.
- op 21 februari lag op het Nijenslekerveld een grote broedhoop, die we helemaal hebben doorzocht. Net toen we de moed al bijna hadden opgegeven, vonden we toch nog een handje vol eieren. Wie weet hebben de ringslangen nu de weg gevonden voor vruchtbaar verder leven. Omdat we toch al op weg waren, hebben we ook nog het poelenplan van Edo bij Vledder nog even meegenomen.
- op 27 maart nam Edo ons mee voor een heikikkerexcursie nabij Vledderveen. Nou zijn heikikkers toch al niet de meest luidruchtige schreeuwlelijken onder de kikkers, maar deze pruttelden wel heel zachtjes alleen voor de goede verstaander.
- op 27 april stond de broedhoop van de Dwingelder Veldslagen op de rol, maar er waren zoveel afzeggingen, dat we het maar hebben laten schieten
- op 22 mei ging ook de Huenderweg-excursie de mist in: onze gidsen Cees en Age stonden er wel, maar bleven helaas met zijn tweeën: er kwam niemand opdagen
- op 11 september konden we aansluiten bij een excursie van de WARD in het Fochtelooërveen, waar de een na de andere (ring)slang uit de hei werd gevist
- op 25 september wilden we de broedhoop bij de Witelter Broeken onder handen nemen, maar ook hier speelde de timing ons parten. Er waren zo bedroevend weinig aanmeldingen, dat we de hele aktie maar hebben afgeblazen
- op 16 oktober doorzochten we de ringslangenhooop op

de Vledderhof: weer veel eieren, meer dan 700 (724), maar ook nu weer een grote hoeveelheid mislukte legfels, 410 op precies te zijn. Onze WARD-man Dick van Dorp heeft de familie Bethlehem nog een aantal adviezen gegeven om de hoop wat extra's mee te geven. Later maakten we met Cees nog een lange wandeling langs de Vledder Aa.

Ook achter de schermen gebeurde nog het een en ander. We sloten ons aan bij de overkoepelende organisaties RAVON en WARD om onze kleine groep wat meer houvast te geven. Edo gaf de WRW gratis wat extra publiciteit door met een groep schoolkinderen uit Vledder het Poelenplan te beplanten ten behoeve van de kamsalamander. Cees sloeg na zijn zoveelste paddentrek-controle vol verkeersslachtoffers op de ten Darperweg groot alarm. Ook hij haalde daarmee royaal de pers en speelde zelfs op TV nog even de hoofdrol in het Drents Diep. Zo'n min of meer impulsieve actie kan toch heel wat los maken. Er zijn nu vergevorderde plannen om de ten Darperweg aan te passen en ook op meer plaatsen in onze gemeente hebben faunapassages nu de aandacht. Een geweldige opsteker was ook de schenking van de Rendo, die op voorspraak van de gemeente Westerveld de vier natuurvrijwilligersorganisaties verblijdde met een donatie van elk 500 euro. We zouden dat geld kunnen besteden aan de aanschaf van weer nieuwe paddentrekborden, aangezien die stuk voor stuk, ook dit jaar weer, worden gestolen. Maar voorlopig houden we – wijs geworden – de hand nog maar even op de knip en zoeken we een wat duurzamer bestemming.

Telefonische ledenwerfactie door het bestuur van IVN Westerveld

Ja, ja, dat leest u goed!

Er is slechts één manier waarop u dat kunt verhinderen. Dat is door contact op te nemen met het bestuur om u aan te melden als belangstellende voor een bestuursfunctie.

De komende ledenvergadering vertrekken er namelijk drie bestuursleden. Het bestuur hoopt op voldoende spontane aanmeldingen van geschikte kandidaten.

Als zich te weinig belangstellenden aanmelden, zullen we telefonisch nieuwe bestuursleden proberen te werven.

Over het lidmaatschap, dubbellidmaatschap en donateurschap van IVN Westerveld

Verbondenheid

Er zijn verschillende mogelijkheden om verbonden te zijn met het IVN Westerveld. Zowel een lid, een gezinslid als een donateur kan aan alle activiteiten deelnemen. Aan sommige activiteiten zijn kosten verbonden. Deze kosten zijn voor leden en donateurs lager. Leden en donateurs ontvangen nieuws van de vereniging. Twee keer per jaar is dat een 'Nieuwsbrief' en twee keer per jaar een 'Adder'. Een lid en een gezinslid ontvangen de post gezamenlijk.

Kosten

Een lidmaatschap kost € 16,- per kalenderjaar, (gezinsleden € 6,-). Je bent dan meteen lid van de landelijke vereniging en ontvangt ieder kwartaal het blad Mens en Natuur. Leden van een andere IVN-vereniging kunnen bij ons voor € 10,- gastlid worden. Je kunt ook donateur worden van onze afdeling. Voor € 10,- heb je dezelfde mogelijkheden

(G)een weekendje weg met de afdeling

We hadden graag dit voorjaar met onze afdeling een weekend naar de Achterhoek gegaan. We hadden een prachtige overnachtinglocatie gevonden, maar die was niet meer vrij in de weekenden die wij wilden.

Het plan is nu om het een jaartje uit te stellen en dan al vroegtijdig te reserveren.

En komend jaar? Als bestuur hebben we gedacht aan een dagje weg, bijvoorbeeld een bezoek aan de Drentse AA. Het zou ook leuk zijn om eens kennis te maken met een andere Drentse IVN afdeling. Wie weet zijn beide ideeën wel te combineren.

als onze leden, alleen heb je dan geen stemrecht bij officiële gelegenheden en krijg je niet het landelijke IVN-kwartaalblad.

De bovengenoemde kosten, gelden bij een automatische incasso.

Afzegging lidmaatschap

In het huishoudelijk reglement van IVN Nederland staat dat leden hun lidmaatschap minimaal zes weken voor het einde van het kalenderjaar op moeten zeggen (artikel 1, lid 5).

Omdat IVN Westerveld wel per lid een afdracht verschuldigd is aan het landelijke IVN, hanteren wij deze opzegperiode van zes weken ook.

Ria Duiven

Penningmeester

Wie weet het antwoord op de volgende vraag?:

Vraag: Waarom is een madeliefje wit?

Bloemen hebben vaak prachtige, uitbundige kleuren. Toch is het opvallend, dat er zoveel bloemen in kleur kunnen variëren van paars, lila, of roze naar witachtig. Dit is ook het geval bij madeliefjes, waarvan de jonge kroonblaadjes fel rood tot paars gekleurde randen kunnen vertonen. Hoe komt het, dat de oudere kroonblaadjes er wit gaan uitzien?

1. Vroeger waren de kroonblaadjes van de madeliefjes lilaroze. Maar sinds het begin van de industriële revolutie in de negentiende eeuw zijn de kroonblaadjes door de zure regen naar wit opgebleekt.
2. De kroonblaadjes zijn in de knop lilaroze van kleur. Onder invloed van het zonlicht verbleken de kroonblaadjes naar wit.
3. De kroonblaadjes absorberen al het invallende licht, wat een witte kleur oplevert.
4. De cellen van de kroonblaadjes zitten vol met luchtbellen, waardoor deze - net als sneeuw - wit lijken.

Kijk op bladzijde 18 voor het juiste antwoord

Een onopvallende libel zorgt in Drenthe voor een opvallende sensatie

Toen Els en ik in het laatste kwartaal van 2001 in Uffelte kwamen wonen, namen wij onze ervaring en kennis mee van vele jaren natuurstudie in het westen en zuiden van ons land. Niet dat Drenthe voor ons volslagen onbekend terrein was. Tijdens onze verlovingstijd hadden wij de omgeving van Dwingeloo leren kennen, en later zijn wij met de kinderen heel wat zomers naar Gees geweest. Maar zulke bezoeken zijn nauwelijks voldoende voor een oppervlakkige kennismaking met dit gebied. Laten wij het maar toegeven: wat wij wisten van de natuur in dit deel van Drenthe was ontstellend weinig. En dat ontdekten wij al snel op een pijnlijke wijze.

Verbazing

Wij keken al jaren naar libellen. Niet echt fanatiek, maar toch met meer dan een oppervlakkige belangstelling. Na het lezen van een stukje over de opkomst van de onopvallende bruine winterjuffer in Zuid-Nederland, werden we extra nieuwsgierig naar deze soort. Om deze kleine libel van dichtbij te leren kennen, maakten wij op 4 mei 1998 een pelgrimstocht naar het Brabantse Budel, waar deze zeldzame soort in redelijke aantallen zou voorkomen. Wij hadden succes en konden verschillende exemplaren goed bekijken en fotograferen. Wij wisten nu hoe deze moeilijk herkenbare soort er uitzag. Dat dachten wij tenminste...

Het jaar 1998 bleek voor de bruine winterjuffer een succesjaar te zijn. Na jaren van afwezigheid werden er opnieuw exemplaren op de Veluwe waargenomen. Ook wij zagen in dat jaar op 19 augustus op de Hoge Veluwe, midden op een uitgestrekte heidevlakte een bruine winterjuffer.

Voor het eerst in de geschiedenis van deze soort dook ook in 1998 de bruine winterjuffer op langs de Nederlandse kust. Meldingen kwamen van een strook, die liep van Walcheren in het zuiden tot Bergen aan Zee in het noorden. Pas vier jaar later, op 24 september 2002, ontdekten wij tijdens ons laatste inventarisatiebezoek aan de Haagse Waterleiding Duinen in Meijendel, bij een van de plasjes in de zee-reep, eveneens een bruine winterjuffer.

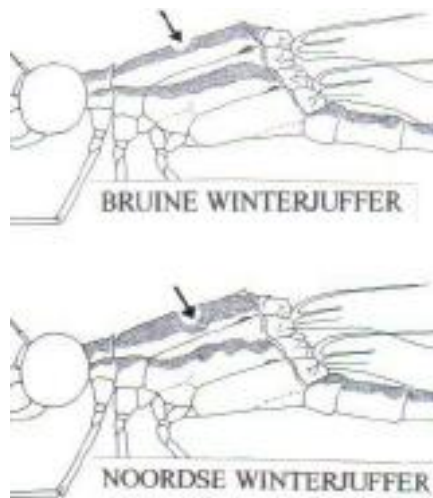
Met deze ervaring begonnen wij aan inventarisaties in de omgeving van Uffelte. Tot onze verbazing zagen we in het najaar van 2002, op twee plaatsen winterjuffers. De ene was in het Meeuwenveen ten zuiden van het Uffelter

Binnenveld. We zagen een exemplaar op 30 september tijdens een zoektocht naar ringslangen. De tweede was in het zuidelijkste deel van het Binnenveld. Toen zagen we vier exemplaren tijdens het lopen van een reptielenmonitoring-route.

Nu komt er in ons land behalve de

Schaamrood

bruine nog een tweede soort winterjuffer voor: de noordse winterjuffer, een soort, die na de zeventiger jaren sterk in z'n verspreiding was achteruit gegaan, en zich had teruggetrokken in zijn laatste bolwerk de Weerribben. Daar bleek de soort in 1998 weer rede-

lijk algemeen voor te komen, maar waarnemingen van buiten de directe omgeving van de Weerribben waren schaars.

De verschillen tussen de bruine en de noordse winterjuffers zijn bijzonder klein. Alleen van heel dicht bij kun je met zekerheid vaststellen met welke van de twee soorten je te maken hebt. Omdat wij er geen moment bij hadden stilgestaan, dat de erg zeldzame noordse winterjuffer zich wel eens sterk aan het uitbreiden zou kunnen zijn, en wij alleen de bruine winterjuffer op verschillende plaatsen in ons land waren tegengekomen, gaven wij onze waarnemingen zonder er bij na te denken door als die van de bruine winterjuffer. En daarmee bleken wij flink de fout in te zijn gegaan...

Een oplettende lezer van het blad van het Drentse Landschap, waarin onze ontdekking van de bruine winterjuffer was opgenomen, veronderstelde dat het hier waarschijnlijk niet om de bruine, maar om de noordse winterjuffer ging.

Na een zorgvuldige controle moesten we inderdaad met het schaamrood op de kaken toegeven, dat wij met onze conclusie te snel waren geweest, en dat wij de waargenomen dieren niet zorgvuldig genoeg hadden bekeken.

Eerbied

In 2003 breidde het aantal waarnemingen van de noordse winterjuffer in Drenthe zich explosief uit. Het Doldersummerveld, het Dwingelderveld, het Mantingerveld, het Nijensleekerveld en het Klenckerveld bij Oosterhesselen werden aan de lijst van vindplaatsen toegevoegd. In 2004 kwamen daar nog de Kampsheide (Assen) en de omgeving van het Leekstermeer bij.

Bij een onderzoek in het Uffelter Binnenveld in de herfst van 2004 bleek dat de noordse winterjuffer erg reislustig is. Een paar leden van de Libellen-Werkgroep Drenthe merkten vele tientallen exemplaren met verschillende kleur- en cijfercombinaties. Bij elk nieuw bezoek nieuw bezoek bleek dat het aantal ongemerkte exemplaren het aantal gemerkte sterk overtrof. Bovendien bevonden zich op 6 november onder de Binnenveldse winterjuffers twee exemplaren die afkomstig waren uit de Lindevallei, een afstand van hembreed ongeveer 20 kilometer.

Door al deze waarnemingen, en vooral door het volgen van gemerkte exemplaren, weten we nu dat dit kleine, onopvallende libelletje elk najaar in flinke aantallen de voortplantingsplaatsen rond de Weerribben verlaat en in de omgeving gaat rondzwerven op zoek naar een geschikte overwinteringsplaats. Deze ontdekking vormde op zich zelf al sensationeel nieuws. Maar dat daarbij afstanden werden overbrugd van vele tientallen kilometers, had geen van de geroutineerde libellenonderzoekers ooit kunnen vermoeden.

Wij zullen dit zwervertje daarom voortaan met gepaste eerbied benaderen, en de verhalen over zijn opmars in Drenthe met rode oortjes volgen. Wie weet wordt er volgend jaar een plek in Drenthe ontdekt, waar de noordse winterjuffer zich zo goed thuis voelt, dat daar voor het eerst echte Drentse winterjuffertjes zullen worden geboren. Wij gaan dat dan beslist vieren met beschuit met muisjes!

Ben Prins

Een tijger verovert Drenthe

Er is geen ontkennen meer aan. Al jaren wordt ons van allerlei kanten voorgehouden, dat ons klimaat aan het veranderen is. De bewijzen voor een wereldwijde opwarming stapelen zich de laatste jaren op, en worden zelfs in onze omgeving zichtbaar. Klimaatverandering is niet meer uitsluitend een omstrede wapen in de handen van milieuactivisten en linkse politici. Door de vele aanwijzingen, die wereldwijd zijn verzameld, is het inmiddels een bewezen feit, dat de gemiddelde wereldtemperatuur in nog geen 80 jaar met meer dan 0,5°C is gestegen. Daarom zou deze langzame, maar zekere klimaatverandering, met alle nare bijeffecten, door iedereen bloedserius moeten worden genomen.

Steeds meer warmteminnende planten en dieren verleggen hun verspreidingsareaal naar het noorden en passeren daarbij onaangekondigd onze zuidgrens. Zonder de vereiste vergunningen vestigen zij zich in het diepste geheim op Nederlandse bodem. Sommige in het oog lopende soorten halen na hun ontdekking zelfs de dagbladen. Anderen zijn minder opvallend en worden pas ontdekt, als ze zich al flink hebben verspreid.

Tot deze clandestiene immigranten behoort ook een

Kolonisatie

van oorsprong Zuid-Europese spin, die zich prima thuis voelt in ruige graslanden en heidevelden. Tussen de vele soorten spring-, kogel-, trechter-, kruis-, wolf- en andere spinnen, die onze heide bevolken, is deze nieuwkomer een opvallende verschijning. Dit komt niet alleen door zijn grootte. Met een lengte tussen 15 tot 18 mm – de poten niet meegerekend – behoort het vrouwtje tot de grootste Midden-Europese spin, waartegen het mannetje met een maximale afmeting van niet meer dan 5 mm als een dwerg afsteekt. Het is vooral de zwart-gele dwarsstreping, die het dier een opvallend uiterlijk geeft. Zelfs de grootste leek op het gebied van spinnen zal deze fel getekende gewelddenaar zonder enige moeite op naam kunnen brengen.

De eerste waarneming van deze spin, die door afwijzing van zwarte en gele banden de naam tijger- of wespenspin heeft ontvangen, stamt uit het begin van de tachtiger jaren in Zuid-Limburg. Van daar uit heeft de tijgerspin zich langzaam naar het noorden toe uitgebreid. Al voor 1995 bereikte hij Gelderland. Rond de eeuwwisseling kwamen er meldingen uit zuidelijk Noord-Holland, en had de soort zich op een

toenemend aantal plaatsen in Gelderland en Utrecht gevestigd. In 2002 verscheen de tijgerspin in de Hollandse duinstrook. In de warme zomer van 2003 nam het aantal kilometerhokken, waarin de tijgerspin tot dan was waargenomen, sterk toe van 382 naar 519.

Tijgerjacht

Er kwamen nu vondsten bij uit Overijssel, één uit oostelijk Friesland, en één uit zuidoost Groningen. Een waarneming uit zuidelijk Drenthe, Echten, kondigde het begin van de kolonisatie van onze provincie aan.

Hoewel het in de lijn van de verwachtingen lag, kwamen de nieuwe meldingen uit Drenthe toch nog onverwacht. In de herfst van 2004 dook de tijgerspin vrijwel gelijktijdig op in het Bargerveen, het Hijkerveld, en in het Uffelter Binnenveld. Of er in Drenthe al sprake was van voortplanting, kon nog niet worden vastgesteld. Maar zeker is het wel, dat deze drie waargenomen exemplaren niet de enige zijn geweest, die in Drenthe voorkwamen. Ondanks de grootte en het opvallende uiterlijk is het niet zo eenvoudig zo'n gestreept dier tussen de schaduwrijke plantengroei te ontdekken. Als je er niet gericht naar zoekt, is een waarneming van de tijgerspin meestal alleen te danken aan puur toeval.

Maar een gewaarschuwd mens telt voor twee. Nu we weten, dat de tijgerspin z'n verspreidingsgebied heeft uitgebreid tot in onze omgeving, is het zaak om in de herfst van 2005 tijdens onze wandelingen over de heide eens extra goed naar deze nieuwkomer uit te kijken. Daarbij een paar tips. Pas in het najaar zwelLEN de vrouwtjes van de tijgerspin door de groeiende eiermassa op tot grote dikke dames en zijn ze opvallend aanwezig. Vóór die tijd zijn ze, net als de gewone kruisspin, klein, maar altijd direct herkenbaar aan het zwartgeel getekende gevangenispakje. De tijgerspin weeft vrij laag tussen de beplanting een groot wielweb, zoals ook de verschillende soorten kruisspinnen doen. Er is echter een duidelijk verschil tussen dit web en de andere wielwebben. Door het web van de tijgerspin loopt namelijk van boven naar beneden een dichtgesponnen, witte zigzag-band, het stabilement, waarvan de betekenis nog niet is opgehelderd.

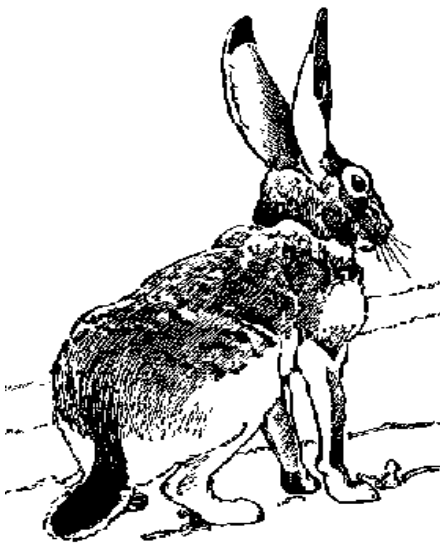
Aangemoedigd door de vondsten, die dit jaar in Drenthe zijn gedaan, wil ik voorstellen, dat wij met z'n allen volgend jaar in de herfst op tijgerjacht gaan. Ik ben er van overtuigd, dat met de hulp van al onze ogen er veel nieuwe Drentse tijgers in Westerveld zullen worden ontdekt!

Ben Prins

Diep in mijn hart ben ik een geweldige huismus. Wanneer de wind door de boomkruinen jaagt en vlagen regen of natte sneeuw over het land slaan, dan zit ik liefst veilig binnen te kneuteren. Pas als alle katten op de stoel, de hond naast de kachel en de kippen op stok zitten, heb ik rust. Ik huiver alleen al bij de gedachte aan alles, wat dan nog buiten dakloos rond dwaalt. Het liefst zag ik de natuur als een groot kinderboek, waarin mevrouw Eekhoorn bij een warm vuurtje een kopje eikeltjes-thee zet, terwijl buurman Vos vredig de konijnenkinderen een verhaaltje voorleest en een holletje verderop een muizenmoeder warme muizenbroekjes breit compleet met een parmantig gaatje voor de staartjes.

Keutels als naambordje

Maar sprookjes bestaan niet en al helemaal niet in de natuur. De werkelijkheid is, dat de meeste dieren ook in de winter gewoon een beestenleven hebben en daar meestal ook heel goed tegen bestand zijn. Zelfs de vadsige kater, die de hele dag nog geen snorhaar in beweging krijgt, stapt 's avonds laat kwiek door het kattenluik de vrieskou in om pas de volgende ochtend terug te keren. En hij is niet de enige, die bij nacht en ontij op pad is. De vele prenten in de verse sneeuw getuigen van een druk nachtleven. Beschermd door een dikke wintervacht met daaronder een stevige speklaag van maanden lang onbeperkt eten kunnen de meeste dieren best tegen een stootje.

Kleine rovertjes als bunzing, hermelijn en wezel hebben weinig bouwvakkerbloed

Aan reeën en hazen bijvoorbeeld is een dak boven het hoofd absoluut niet besteed. Ze struinen bij weer en wind rond en zoeken hooguit wat dekking tegen een boswalleetje of onder wat struiken. Anders dan andere hertensoorten gaat een ree niet zo maar plompverloren liggen, maar krabt met zijn voorpoten omstandig de bovenlaag weg tot hij een egaal kaal rustplekje heeft gemaakt. Kleine rovertjes als bunzing, hermelijn en wezel hebben ook weinig bouwvakkerbloed. Ze slapen onder een stapel hout of een hoop stenen en zo nodig kraken ze een verlaten konijnenhol. De wezel kan zich zelfs in een muizenholletje wurmen en laat wat prooiresten en keutels bij de ingang achter als naambordje.

Warme-nest-syndroom

Vogels, toch algemeen bekend als bouwmeesters van formaat, zul je in de winter toch niet gauw in hun nest aantreffen. Al dat eindeloze gesleep met takjes, sprietjes, mosjes en veren diende slechts één doel: het grootbrengen van een toom jonkies. Voor zich zelf kiezen ze liever een veilig plekje in het struikgewas. Alleen de piepkleine winterkoninkjes willen nog wel eens open schuren opzoeken of kruipen op een kluitje bij elkaar in een nestkastje. Als er al een nest hoog in de bomen bewoond is, dan is de rechtmatige eigenaar een eekhoorn. Het lijkt van de buitenkant een rommelig bouwsel van takken en blad, maar binnenin is het warm bekleed met mos en repen boombast. Met zijn staart als een warme deken om zich heen gewikkeld slaapt hij een gat in de dag. Alleen als het echt niet anders kan, komt hij naar buiten om gauw wat eten op te scharrelen.

Er zijn gelukkig dus nog wel dieren, die wel een beetje passen in dat 'warme-nest-syndroom', dat veel mensen in de herfst overvalt. Een vossenfamilie, een "rekel" en een of meer vrouwtjes samen met hun jongen, heeft de beschikking over meerdere vossenburchten, soms ver uit elkaar gelegen. Iedere burcht heeft diep onder de grond een heel systeem van gangen en ruimtes als rust-, voorraad- en kraamkamer.

Onderhuurders

Zo'n burcht is vaak uit de verte al zichtbaar door de oprit van uitgegraven zand voor de ingang. Wie dan nog niet zeker van zijn zaak is, moet maar even zijn neus naar binnen steken. Een penetrante roofdierenlucht is het beste bewijs, dat zo'n hol in gebruik is. Anders zie je het wel aan de rotzooi rondom. Vossen zijn behoorlijke rommelkonten en laten prooiresten en keutels overal slingeren. Misschien dat ze daarom het liefst van het vroege voorjaar tot diep in de herfst gewoon ergens buiten in de frisse lucht bivakkeren in een begroeide greppel of onder omgevallen bomen. Alleen bij barre kou, bij onraad en als er jongen zijn schuilen de vrouwtjes binnen. De rekel sluit zich daar hooguit in de paartijd bij aan.

Vossen en ook konijnen, muizen en kleine rovertjes trekken, als ze de kans krijgen, nog wel eens in bij een dassenburcht. Meestal is er plaats genoeg in die eindeloze labyrinten met gangen van soms wel honderden meters lang, die de verschillende woonketels verbinden. Zo'n holenstelsel wordt van generatie op generatie doorgegeven en kan op de duur soms wel een gebied van meerdere hectares bestrijken. Toch is de das niet altijd zo blij met deze onderhuurders en gooit desnoods de tussendeuren dicht. Want een dassenfamilie is zeer honkvast en gehecht aan wat comfort. Alleen 's nachts steken ze hun neus buiten de deur en 's winters blijven ze zelfs dagen binnen in een welverdiende winterrust.

Zo'n huiselijk leven vraagt de nodige zorg. In tegenstelling tot de vos is een

das vaak in de weer met bundeltjes nestmateriaal: blad, mos, varens en droog gras. Regelmatig wordt dat bedegoed ook weer opgeschud en ververst. Keutels zul je niet zo gauw rondom een hol vinden, die worden volgens vaste huisregels begraven in kleine latrineputjes buiten om de hoek. Wel ligt het overal langs de wissels bezaaid met nieuw of oud, gemorst of vergeten dotten hooi.

Het toppunt van huiselijkheid in de kinderboekenwereld is toch wel het konijn. Het is een echt familiedier; in zijn eentje is hij doodongelukkig. Konijnen klitten het hele jaar door dag en nacht bij elkaar in en om het hol. Met ondiepe schraapkuiltjes en her en der wat keutelhoopjes geven ze hun territorium aan. Nooit wagen ze zich te ver weg en altijd is er wel eentje, die buiten de boel in de gaten houdt. Bij groot alarm zigzagt dan de hele meute in een oogwenk richting een van de vele toegangen tot het hol. In

noodgevallen laten ze zich plompverloren door de noodingang loodrecht naar beneden vallen.

Periferie

Daar diep onder de grond hebben de verschillende familieleden hun eigen gangensystemen, die onderling met elkaar verbonden zijn. Vrouwtjes graven zich een doodlopende zijtak met aan het eind een nestkamer, die ze vullen met droog gras en haren uit hun vacht. Ze komen daar alleen om hun jongen te zogen. Daarna sluiten ze de kamer weer af tegen ongewenst bezoek. Want zelfs hier wordt de idylle vaak wreed verstoord door ordinair machogedrag. Ondanks de familieband verdragen de mannetjes elkaar niet altijd even goed en ook de vrouwtjes hebben zo hun kuren. Het dominante paar neemt de beste plaats in het centrum in. De jongere dieren moeten genoegen nemen met een plek-

je in de periferie. Wie het laagst in rangorde is, heeft pech en wordt buitengesloten. Zo'n vrouwtje moet haar eigen wentel graven, niet meer dan een korte gang uitlopend in een hol voor de jongen. Ook al stopt ze de toegang zorgvuldig dicht als ze op pad gaat, toch wordt zo'n nest regelmatig door rovers opgegraven en uitgemeord.

Ach, het is natuurlijk maar klein leed in het licht van de eeuwigheid en de meeste dieren zul je niet horen klagen. Maar toch: iedere herfst opnieuw met de koude in aantocht denk ik aan de treurige versregels van de oude Duitse dichter Rainer Maria Rilke:

"Wer jetzt kein Haus hat, baut sich keines mehr.

Wer jetzt allein ist, wird es lange bleiben ..."

Diet Prinsen

Belangstelling voor een vlinder- of insectenwerkgroep?

Westerveld is rijk aan een lange rij van interessante groepen insecten. Van al die verschillende zesvoeters spreken de dagvlinders misschien wel het meeste tot onze verbeelding. Over de verspreiding van deze dieren binnen onze gemeente is niet altijd voldoende bekend. Het zou geweldig zijn, als er in onze afdeling - zeker na de succesvolle cursus over deze groep in dit voorjaar - enkele enthousiastelingen zouden zijn, die hun ervaring en kennis willen vergroten door mee te doen aan een paar onderzoeken in of buiten Westerveld.

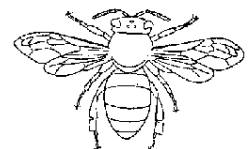
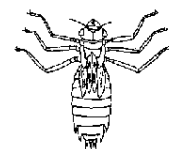
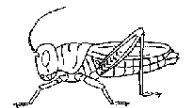
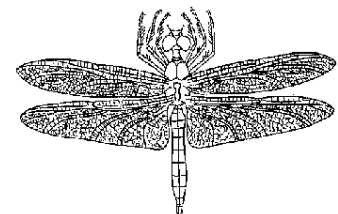
Zo zouden wij blij zijn met hulp bij het tellen van eitjes van het zeldzame gentiaanblauwtje. Ook het onderzoek naar de verspreiding van de bruine vuurvlinder in onze omgeving vraagt nog om assistentie. Bovendien zoeken we mensen, die mee willen doen aan het monitoren van dagvlinders op enkele routes in Westerveld. Maar ook zouden er op verzoek vlinderexcursies, -werkdagen of -lezingen kunnen worden georganiseerd. Al deze activiteiten kunnen worden gebundeld in een Vlin-

derwerkgroep IVN Westerveld.

Maar misschien bestaat er een bredere belangstelling voor insecten onder de leden van onze afdeling. Het oprichten van een insectenwerkgroep, waarin ook activiteiten rond dagvlinders opgenomen kunnen worden, kan een goede mogelijkheid zijn om belangstelling te wekken voor andere groepen insecten. Daarbij denk ik bijvoorbeeld aan excursies, workshops enz. over mieren, solitaire bijen en wespen, over gallen en galwespjes, -mugjes en -vliegen, over de rol van mestkevers in de natuur, over mierenleeuwen en verwanten. En zo zijn er heel wat meer interessante activiteiten over insecten te bedenken.

Mochten er onder jullie personen zijn, die belangstelling hebben voor een vlinder- of een insectenwerkgroep, laat mij dat dan even weten via een telefoonnummer (0521-350300), e-mail (ecprins@hetnet.nl), of simpelweg een kaartje (Vijverlaan 11, 7975 BW Uffelte).

Ben Prins

Gidsencursus voorbij

Het is voorbij, de Natuurgidsencursus van IVN-Westerveld zit erop. We begonnen op 13 januari in 2003 met 30 mensen met zeer verschillende achtergronden, die niet precies wisten wat er komen ging. We eindigden als een groep van 24 die kunnen terugkijken op een leuke tijd, waarin veel geleerd werd, maar er ook veel gezelligheid was.

Op de laatste cursusavond, 7 juni, een warme maandagavond, zeiden we: "We krijgen de eindpresentaties nog, het is nog niet voorbij." De educatieve werkstukken deden we in groepjes of juist alleen. Ze werden voor kinderen en volwassenen gemaakt. Voor kinderen werden onder meer speurtochten, opdrachten voor scholen en een kabouteroute gemaakt. Voor volwassenen waren daar onder meer een aangepaste NS-route en rondleidingen voor diverse natuurgebieden, zoals Rheebruggen, Nuilerveld, Diever en het Mantingerveld. En dan vergeet ik nog veel eindwerkstukken die ook de moeite waard waren om mee te maken, zoals de belevingstocht op het Uffelter Binnenveld en de Belevingsavond voor de mensen van Visio in Echten. Voor alle werkstukken gold dat iedereen had er veel plezier aan had beleefd om ze te maken.

De bijeenkomsten voor de eindpresentaties gingen nog door tot 18 september. Ondertussen hadden we onze feestavond al gehad. Deze werd gehouden op de ijsbaan

van Nieuw-Balinge. Deze avond moesten we, naast gewoon gezellig babbelen, in het donker rond de ijsbaan lopen, een kleine presentatie geven en ook nog eens een scheldpartij van een vriend van Bart aanhoren. Een gezellige avond dus, vol verrassingen.

En op 6 oktober was het zover: de avond van de diploma-uitreiking. De cursus was nu echt voorbij. Deze avond werd iedereen van ons even in het zonnetje gezet. Nel had een leuk stukje over onze uitdossing als toekomstige gids en André liet met een fotopresentatie zien wat er nu eigenlijk allemaal gebeurd was de laatste anderhalf jaar, met als toegift de felicitaties van de vriend van Bart.

Natuurlijk werd iedereen bedankt door iedereen: de docenten, de mentoren, de begeleidingscommissie, de feestcommissie, het IVN-bestuur. Er werden veel mooie boeketten bloemen uitgedeeld en dankbaar in ontvangst genomen. Nel kreeg natuurlijk extra aandacht. Het is wel fantastisch hoeveel tijd en energie zij in deze Gidsencursus heeft gestoken en met succes. IVN-Westerveld is nu een aantal enthousiaste leden rijker, die met veel plezier aan het werk kunnen gaan!

Marjan Bralten

Dit zijn de IVN-natuurgidsen, aanwezig bij de diplomering op 6 oktober 2004. Twee gidsen waren verhinderd. U kunt deze foto, die op 13 oktober geplaatst is in de Westervelder, nabestellen bij www.gerritboer.nl

Foto: Gerrit Boer

Natuur op het platte land

Een kort verslag van de cursus boeren natuur

Jammer, dat er niet meer dan 19 IVN-ers aan deze cursus hebben deelgenomen. Er zijn zoveel onverwachte onderwerpen ter sprake gekomen, die een ander licht werpen op de mogelijkheden en onmogelijkheden voor boeren om mee te doen aan natuurbeheer en natuurinrichting, dat ik in ieder geval sinds het volgen van deze cursus heel anders ben gaan aankijken tegen de boer als natuurbeheerder. Hier volgt een korte samenvatting van wat er tijdens de cursus werd behandeld.

Jan Arends opende de cursus met een overzicht, waarin hij aangaf wat voor veranderingen zich in de laatste anderhalve eeuw in de agrarische sector hebben voltrokken. Hij vertelde ons, dat in deze periode de hoeveelheid woeste grond in Drenthe dramatisch daalde van ruim 65 procent van het totale oppervlak in 1833 tot minder dan 15 procent rond 1950. Bij de agrarische sector vond de omgekeerde ontwikkeling plaats. Hier steeg het totaal aan bouw- en grasland in hetzelfde tijdsinterval van krap 30 procent naar ruim 70 procent. Deze geweldige toename aan agrarisch landgebruik kwam vooral door de uitgebreide ontginningen, die in deze tijd plaatsvonden, en door het gebruik van kunstmest, dat de landbouw op de arme zand- en veengronden mogelijk maakte. Daardoor werd de oude methode van bemesting met een mengsel van heideplaggen en dierlijke mest onrendabel, en verdween gaandeweg het verouderde kleinschalige cultuurlandschap, waarin de es, de madelanden en de grote heidevlakten een overheersende rol hadden gespeeld. Door de vergrote vraag naar voedsel wereldwijd en de steeds toenemende internationale concurrentie, werden de agrarische bedrijven gedwongen tot schaalvergroting. Deze groei, die noodzakelijk was om de boerenbedrijven financieel gezond te houden, vroeg om een andere verdeling van de beschikbare grond. Via herverkaveling en het uitkopen van kleine boeren daalde het aantal boerenbedrijven in Westerveld van ruim 1731 in 1953 naar 362 in 2002, een afname met bijna 80 procent. Dat het oude Drentse landschap aan deze voor de boeren noodzakelijke ontwikkelingen moest worden opgeofferd, was daarvan een onontkoombaar gevolg.

Winstmarges

Na de inleiding van Jan Arends bezochten we twee verschillende melkveebedrijven. Het eerste bezoek gold een gangbare veehouderij, waarbij Dirk Bruins ons over zijn bedrijf rondleidde. Hij vertelde en demonstreerde, hoe het op een dergelijk groot, modern bedrijf met ongeveer 100 melkkoeien en circa 100

ha weidegrond toegang. De koeien konden zich op eigen gelegenheid van het op dat moment opengestelde begrazingsgebied naar de loopstal begeven, waaronder zich een grote mestkelder bevond. Alle koeien zijn individueel elektronisch herkenbaar, en krijgen via de voedselautomaten niet meer krachtvoer toegediend dan nodig is. Ook de melkafgifte wordt automatisch geregistreerd. Bij het maaien van het grasland houdt Bruins wel rekening gehouden met weidevogels, maar voor een meer natuurlijk weidebeheer bestonden op zijn op een dergelijk commercieel productiebedrijf weinig mogelijkheden. Om de productiviteit en de kwaliteit van het gras op peil te houden, gebruikt hij de eigen stalmest gebruikt, aangevuld met een om financiële redenen zo klein mogelijke hoeveelheid kunstmest. Het tweede bezoek werd gebracht aan de biologische melk- en vleesveehouderij van Ton Spijkerman en Ria Duiven, een bedrijf dat in grootte vergelijkbaar is met het bedrijf van Dirk Bruins. Het belangrijkste verschil tussen beide bedrijven bestaat uit het toepassen van andere medicijnen bij ziekte, het gebruik van biologisch verantwoord krachtvoer en een ander bemestingsbeleid van de weidegronden. Ook op dit bedrijf zijn weinig mogelijkheden voor agrarisch natuurbeheer anders dan beperkte weidevogelbescherming, het onderhouden van een paddenpoel, en het extensief begrazen van een arm en drassig stukje grond. Voor beide bedrijven geldt dat er door de kleine winstmarges op melk en vlees weinig financiële speelruimte bestaat voor een minder intensieve bedrijfsvoering. Zelfs deze grote veehouderijen leveren een inkomen op, dat net, of net niet groot genoeg was voor het onderhouden van een gezin.

Hand in eigen boezem

De cursus werd afgesloten met een avond, waarop Foppe Voogd ons uitlegde, wat voor mogelijkheden er bestaan voor agrarisch natuurbeheer. Voogd is werkzaam bij de Provincie Drenthe en onder andere betrokken bij natuurinrichting en de uitvoering van de Ecologische Hoofdstructuur in Drenthe. Uit zijn betoog begreep ik, dat er in feite alleen nog maar voor boeren redelijke subsidiemogelijkheden bestaan voor een meer op de natuur gericht beleid, als hun land binnen de door de EHS wettelijk vastgelegde gebieden ligt. En aangezien al meer dan 70 procent van deze door de overheid aangewezen gebieden in Drenthe is ingevuld, blijven er voor de Drentse boeren weinig mogelijkheden over, om met steun van de overheid een meer natuurgericht beleid op hun bedrijf te realiseren. Alle andere subsidiemogelijkheden voor meer boeren natuur zijn inmiddels zo sterk gereduceerd, dat ze voor een boer

Natuur op het platteland vervolg

nauwelijks meer aantrekkelijk zijn.

Uit de discussie daarna, waarbij ook de twee boeren Dirk Bruins en Ton Spijkerman aanwezig waren, kwam deze patstelling duidelijk naar voren. De boeren, zeker de jongere, zijn echt wel bereid om de natuur op hun terrein meer kansen te geven, maar de winstmarges zijn door de internationale concurrentie, door de prijzenslag tussen de supermarktketens en door het wegvallen van veel overheidssteun zó klein geworden, dat zelfs van een goedwillende boer niet kan worden verwacht, dat deze de kosten uit eigen zak betaalt. Een van de weinige oplossingen om het de boeren mogelijk te maken meer aandacht aan boeren natuur te schenken, is de consumptie te bewegen meer voor agrarische producten te

betalen.

Conclusie: Ook wij IVNers zullen de hand in eigen boezem moeten steken, en niet steeds de joker bij de boeren mogen neerleggen. Pas als de boer meer geld voor zijn producten gaat ontvangen, mogen wij van de boer een meer natuurvriendelijk beleid verwachten. En zolang dat niet het geval is, zal het slecht blijven gaan met de Boeren Natuur...

Ben Prins

Nationale Natuurwerkdag Zaterdag 6 november 2004

Hard werk, gezelligheid, vakmanschap, natuur, mooi weer, pappen en nathouden. Dat een aantal steekwoorden van de Nationale Natuurwerkdag. André van Es heeft 14 mensen enthousiast gekregen om samen met hem te plaggen, te snoeien en boompjes te ontwortelen. De locatie is 'de Hoekenbrink', even ten noorden van Diever aan de Bosweg. Samen met Wouter de Vlieger van SBB heeft André gekeken naar het onderhoud dat gepleegd kan worden. Er kan een stuk geplagd worden. En in een groot nat heideterrein moet opschot van jonge douglas spar worden verwijderd. De grote jonge bomen kunnen met een handzaag worden

Je moet heel voorzichtig plaggen. Net zoiets als een appel schillen, onder de schil zitten ook veel vitamines.

omgezaagd.

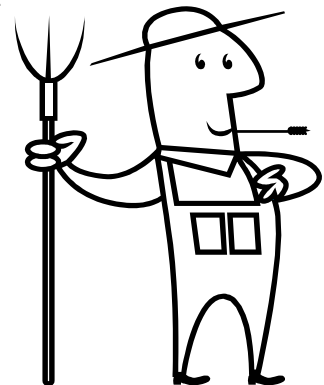
Zaterdagmorgen om 9.00 uur verzamelen we aan de rand van de Hoekenbrink. Hier worden we, onder nieuwsgierige blikken van de Limousin runderen, toegesproken door Wouter de Vlieger. Hij legt ons uit het beheer van het terrein. Momenteel wordt het terrein begraaasd door Limousin runderen. De begrazing wordt uitgebreid met schapen omdat schapen het jonge opschot wel opeten en de runderen deze laten staan.

Wouter laat ons zien wat de bedoeling is met plaggen. Geen dikke plaggen want dan haal je te veel van de bodemlaag weg met daarin de zaadjes. Net zoiets als een appel schillen, onder de schil zitten ook veel vitamines. Het trekken van de jonge boompjes doe je vanuit je benen en niet vanuit je rug. Het zagen wordt ook voorgedaan.

En nu aan de slag, al snel is er een flink stuk geplagd en zien we de groene waas van jonge boompjes verdwijnen als sneeuw voor de zon. Het zonnetje staat lekker aan de hemel als wij genieten van de koffie en thee die door Lidy, André's vrouw, is meegebracht.

Na de pauze wordt hard door gewerkt tot aan de lunch. Na de boterhammen en soep gaan we vrolijk verder. Zo nu en dan wordt even de rug gerecht. En kijken we naar een voorbij fladderende vogel of een onbekende paddestoel. Aan het einde van de middag krijgen we van de organisatie van de Nationale Natuurwerkdag een bidon en een kalender aangeboden. We hopen dat volgend jaar nog meer enthousiaste mensen meewerken op de Nationale Natuurwerkdag. Dus noteer alvast in je agenda Zaterdag 5 november 2005 Nationale Natuurwerkdag.

Janine Moes

Winterwandelingen

Tineke Bouwmeester heeft een kleine greep van haar ervaringen tijdens winterwandelingen beschreven. Ze deed de natuurwaarnemingen als opdracht voor de natuurgidsencursus.

Het begint op een dinsdagochtend in februari. Om 6.45 uur loopt de wekker af. Ik kom beneden en zie dat er een verse laag sneeuw is gevallen. Geweldig, dat wordt weer een leuke wandeling straks. Ik haast me en sta om 7.45 uur buiten. Laarzen aan, in m'n ene jaszak mijn onafscheidelijke verrekijker, in m'n andere jaszak m'n digitale fotocamera. En natuurlijk gaat de hond mee.

Een vast ritueel 's ochtends: met Wes naar het bos. De ene keer heb ik wat meer tijd dan de andere keer, maar we gaan. Het bos is aan de overkant van de straat en ligt las het ware om de havezate 'Het Huis te Echten'. Ik kom er zeker één keer per dag, meestal twee keer, soms drie keer en een héél enkele keer zelfs vier keer! Vanmorgen geniet ik voor de zoveelste keer van deze wandeling.

Een 'ijsblauwe' winterdag

Verse sporen in de sneeuw geven aan dat ik niet de eerste ben vanochtend. De bunzing (of in ieder geval een marterachtige) diverse hazen, een ree en zelfs een vos zijn mij al voor gegaan. Ik maak foto's van een aantal sporen, zodat ik ze thuis nog even kan opzoeken in mijn diersporenboek.

Wes ontdekt een eekhoorn, springt door het dunne laagje ijs wat op de buitengracht van het Huis ligt en beseft gelukkig dat dit snelle beestje toch geen partij is voor hem. Hij klimt uit het water en schud zich even flink uit. Brrrr..., ik moet er niet aan denken. We wandelen verder en komen bij het Oude Diep en daar tref ik (wat ik al had gehoopt) de ijsvogel! Telkens met koud weer en sneeuw laat hij zich hier zien. Hij zit te vissen op een stok die mijn zoon-tje over het water heeft gelegd. Wanneer de vogel ons in het vizier krijgt – en dat is al heel snel – scheert hij al luid schetterend over het water en probeert het een eind verderop.

Ik geniet. Ik geniet van de besneeuwde takken, het winterse landschap, de lucht die pastel kleurt, het feit dat ik de ijsvogel weer getroffen heb en dat ik weet dat dit stukje natuur, zo dicht bij huis, zoveel bijzondere dieren en planten herbergt.

Het maakt me vrolijk, ik voel me rijk!

Woensdagochtend 8.00 uur.

Wel gehoord, niet gezien.....de ijsvogel!

Donderdagochtend 7.45 uur.

Wel gezien, niet gehoord....., de ijsvogel!

Mijn zoon en ik wurmen nog wat extra stokken in de slootwal om de ijsvogel een beter uitzicht te geven over de visjes die met de stroom mee glijden.

We lopen verder en ik kijk nog één keer om.....

Geweldig, hij maakt er meteen gebruik van!

Vrijdagavond 19.15 uur.

Nog even een klein stukje bos doen met man en hond.

Ik twijfel of ik mijn minidisk met microfoon mee zal nemen.

Ach, laat ook maar denk ik, als we de bosuil wél horen ren ik wel even naar huis.

En ja hoor, op de terugweg horen we het mannetje bosuil luid roepen en even later horen we het vrouwtje bosuil reageren. Kippenvel!

Ik ren naar huis om m'n minidisk te halen om vervolgens het bijzondere, bijna mysterieuze geluid vast te kunnen leggen.

Zo zachtjes mogelijk loop ik de oprijlaan van het Huis weer op, microfoon in de aanslag.

Maar helaas, het mocht weer eens niet zo zijn, ze houden prompt hun snavel!

Andere keer beter.....

Tineke Bouwmeester.

Op de bres voor de jeneverbes

'*Juniperus communis*' is de naam van de boom die velen op 23 november samenbracht in Spier tijdens de 'grote jeneverbesavond'. De media hebben veel aandacht besteed aan deze avond, vandaar dat de zaal vol is met zo'n 150 jeneverbesgeïnteresseerden, waaronder heel wat IVN-leden.

Jan Tuttel was de initiatiefnemer van deze avond. Aanleiding voor hem was een Alterra rapport van van onderzoekers Wim Knol en Bianca Nijhof, met als titel: 'Jeneverbes in de verdrukking'. Eerder onderzocht professor Jan Barkman al de jeneverbes. Hij verwachtte dat de jeneverbes met uitsterven bedreigd werd, wanneer er geen actie ondernomen wordt. Maar hij wist geen oplossing.

Moeilijk Zaad

De heer Knol vertelt over het onderzoek: "Wat is er eigenlijk aan de hand?" vroegen beide onderzoekers zich af. De jeneverbes is al 12000 jaar in onze cultuur aanwezig en heeft een mythische, medische en culinaire betekenis. De laatste 60 jaar vindt er vrijwel geen verjonging plaats. Zowel beheer als niets doen verandert daar iets aan. Er moet toch een andere mogelijkheid zijn deze achteruitgang te stoppen? Zo vraagt Knol zich af.

De boom komt in geheel Europa voor, van oost naar west en van noord naar zuid. In Nederland voornamelijk op de zandverstuivingen, rivierduinen, de kalkgrashellingen en de kustduinen. Voor 1950 ook nog op de Waddeneilanden. In alle gevallen groeit de jeneverbes onder barre omstan-

Juniperus communis

digheden. De start van een jonge jeneverbes is moeilijk: het is een tweehuizige plant, een pionier en heeft pas na drie jaar pas rijp zaad. Dat zaad kiemt moeilijk. Pas nadat een boom twaalf jaar is, komt die in bloei. Een boom wordt niet ouder dan 100 jaar.

Uit een grafiek blijkt dat er voor 1922 heel veel zaden kiemden en dat dit nu tot bijna nul is gereduceerd. Waar vroeger de jeneverbessen op de stuifzandgronden groeiden staan ze nu tussen heide of bomen.

Knol concludeert dat de achteruitgang te wijten is aan het wegvallen van een combinatie van overbegrazing en rust. Door vergrassing en verbossing, het verdwijnen van bodemschimmels door verzuring kiemen zaden niet meer. Het verdwijnen van de korhoen en andere besetende vogels spelen mogelijk ook een rol. De jeneverbes zelf sterft niet uit, maar de struwelen wel. Knol denkt dat je ze wel kunt helpen door te stekken en uit te planten, dat gaat vrij makkelijk. Hij komt met een paar aanbevelingen: De huidige struwelen vrij van opslag maken en plaggen. Experi-

Palm

menteer met het beheer en de kieming. Streef naar grotere eenheden natuur en luister naar de ervaringen van de buurt.

Jan van Ginkel, projectleider Veldwerk Nederland vertelt over de cultuurwaarde van de jeneverbes. Takken zijn gebruikt voor palmpasenstokken en bogen. De palm is een bijnaam van de jeneverbes. Van Ginkel eindigt zijn verhaal met twee stellingen. Door bescherming komen we van de regen in de drup, en indien we otters uitzetten kunnen we ook jeneverbessen planten.

Na de pauze vertelt Piet Kerssies, districtshoofd Staatsbosbeheer, zijn ervaringen aan de hand van vele dia's. Hij laat zien dat er toch wel plekken zijn waar jeneverbes verjongt. Hij pleit voor het roeren in de grond naast struwelen.

Na deze drie inleidingen worden stellingen in discussie gebracht, ook stellingen uit de zaal. Het is jammer dat er meer stellingen zijn dan dat er tijd is. Jan Tuttel besluit met het idee om de volgende natuurwerkdag met vrijwilligers te rooien en te plaggen in de jeneverbesterreinen.

Froukje de Boer

Nieuwe rode lijsten

Begin november heeft Minister Veerman (LNV) de nieuwe Rode Lijsten voor bedreigde dier- en plantensoorten vastgesteld. Per soort worden de lijsten eens per tien jaar vastgesteld. Nieuw op de lijsten zijn onder andere de huismus en de hamster. Maar soorten als de ijsvogel, ooievaar of oeverzwaluw zijn van de lijst verdwenen. Met deze soorten gaat het beter.

Plaatsing op de rode lijst betekent niet automatisch dat

een soort ook beschermd is. Daarvoor moet de soort in de Flora- en faunawet worden opgenomen. De rode lijsten hebben hiervoor een belangrijke signaalfunctie. In totaal gaat het om achttien lijsten voor verschillende soortgroepen, zoals vogels, zoogdieren en mossen. Elke lijst kent acht categorieën: uitgestorven op wereldschaal, in het wild uitgestorven op wereldschaal, verdwenen uit Nederland, in het wild verdwenen uit Nederland, ernstig bedreigd, bedreigd, kwetsbaar en gevoelig. Je kunt die rode lijsten downloaden op de site van het ministerie: www.minlnv.nl (zoek rechtsboven naar rode lijst).

Waarom gaan ivn-ers niet meer biologisch?

of: Verbeter de natuur, en begin bij uzelf!

Wij IVNers hebben veel belangstelling voor de natuur. Anders zouden wij geen IVNers zijn. Natuur, die niet alleen beperkt is tot natuurreervaten, waarin wordt geprobeerd de natuurlijke natuur te conserveren, maar ook de natuur, die zichtbaar is in het cultuurlandschap om ons heen. Echter: waar jubelen nog de wulpen boven de weilanden, waar horen we leeuwerik nog zingen hoog boven het akkerland, waar vinden we nog bloemrijke graslanden en korenvelden? Zijn ze nog in uw omgeving aan te wijzen? Waarschijnlijk niet.

Natuurlijk kunnen wij de schuld hiervoor neerleggen bij de agrariërs en onze handen in onschuld wassen. Het zijn toch immers de boeren, die zó zâkelijk met hun land omspringen, dat er geen plaats meer is voor bloemen, vogels, of noemt u maar op. Zij zijn het toch, die het gras te vroeg maaien, die de weiden en de akkers te zwaar bemesten en te zwaar bespuiten, waardoor er geen onkruidje meer kan groeien, geen engerling of ritnaald het meer overleeft, geen weidevogel met succes z'n jongen

groot kan brengen? En daarin heeft u nog gelijk ook!

Maar is dit wel de werkelijke oorzaak van de verpaupering van het agrarische landschap? Ligt de werkelijke oorzaak van deze achteruitgang niet bij ons zelf? Hebben ook wij IVNers onze eigen verantwoordelijkheid niet laten liggen, en zijn ook wij IVNers, samen met alle andere Nederlanders, niet al jaren lang schromelijk te kort geschoten in onze steun aan een veranderend agrarisch beleid, waarin wel plaats is voor natuur? Ik bedoel de biologisch boerende boer: de boer die produceert met een eko-keurmerk!

Als wij IVNers mee willen werken aan de terugkeer van wilde planten en dieren naar weide- en akkerland, dan zullen wij meer geld over moeten hebben voor de duurdere biologische producten, waarbij tijdens het hele productieproces de zorg voor een gezond milieu voorop heeft gestaan. Hoe meer biologische producten u en ik kopen, hoe meer plaats er zal komen voor BoerenNatuur. Wij IVNers hebben daarbij een voorbeeldfunctie. Wij zullen anderen duidelijk moeten maken, dat liefde voor de natuur ook door de maag zal moeten gaan door het kopen van ecologisch verantwoor-

de levensmiddelen.

Wilt u als natuurliefhebber bewust meewerken aan het terugdringen van de negatieve gevolgen voor de natuur door de steeds verder gaande rationalisering van het agrarische bedrijf, betaal dan een beetje meer voor uw etenswaren, en ga uitslui-

tend voor biologische producten en voor het EKO-keurmerk!

De lijfspreuk voor alle ivn-ers wordt dus: meer eko + meer bio = meer natuur !

Ben Prins

Waarom zit een kruisspin altijd met de kop naar beneden in het web?

1. Een spin heeft een open bloedcirculatie. Dit wil zeggen, dat het spinnenbloed gedeeltelijk vrij door het lichaam stroomt en niet, zoals bij ons, door aderen wordt teruggevoerd naar het hart. Om zuurstofrijk bloed beter naar de spinnenhersens te laten stromen, moet de spin met de kop naar beneden in het web hangen.
2. Als de spin met de kop naar boven in het web zou zitten, zou ze verblind raken door de zon, die dan recht in haar ogen schijnt. Prooien kan ze daardoor niet snel genoeg waarnemen en ze zal dan te laat reageren om een prooi te pakken.
3. De onderste deel van een web is groter dan het bovenste. Alhoewel een kruisspin met haar acht ogen in principe ook achter zich kan zien, staan de hoofdogen op de voorkant van haar kop. Aangezien waarschijnlijk de meeste prooien in het grotere onderste deel terecht zullen komen, ligt het voor de hand, dat de spin met haar hoofdogen vooral dat grotere deel van haar web in de gaten zal moeten houden, en dus zit zij onderste boven in het centrum van het web.
4. Een kruisspin zit met haar spintepels, die zich aan het uiteinde van haar achterlijf bevinden, vast aan het web. Bij groot gevaar kan ze zich bliksemsnel uit haar web naar beneden laten vallen, terwijl ze achter zich een reddingsdraad spint. Aan de reddingsdraad hangend kan ze zich tot op de grond laten zakken en wegvluchten, of langs de draad weer omhoog klimmen naar het web. Zo'n vluchtreactie kan alleen maar zo snel worden uitgevoerd, als de spin al met de kop naar beneden hangt en ze zich niet eerst in het web moet omkeren.

Het antwoord leest u op pagina 18

Achteraf

Achteraf hadden we een dag eerder moeten beginnen. Evenwel, de strategie was om vlak voor het maaien de 5 á 8 Gruttonesten te gaan opzoeken, en ik had met de twee betrokken boeren ook die afspraak gemaakt. Deze strategie was gekozen nadat al vroeg gevonden Gruttonesten waren gepredeerd (door roof dieren of vogels?), hoewel het erg tijdrovend en welhaast onbeschrijfelijk moeilijk is om in een laat stadium, in het dichte en kniehoge gras een Gruttonest te kunnen vinden, zeker in dit type grasland.

Bij een regelmatig en rechtopstaand gewas kun je vaak profiteren van de loopsporen en de typerend gebogen stengels boven het nest maar het was hier vaak een wirwar van bij elkaar steunzoekend gras.

Om te beginnen moet je de broedende vogels van het nest opjagen in de hoop het nest meteen goed te kunnen lokaliseren, en of dat lukt dat hangt vaak af van hoe dicht de broedende vogel zich laat naderen. Als eerste vliegt de waakzame man op en kort daarna het meteen door de man gealarmeerde broedende vrouwtje, maar ook kan hij al voor het opvliegen hebben gewaarschuwd.

Wanneer je bij de eerste poging het nest nog niet hebt dan ga je een tijdje jezelf onzichtbaar maken totdat je de vogel eerst bij, en daarna op het nest terug ziet keren, en dit kan best wel eens een halfuur duren.

Als het om meerdere nesten gaat dan ben je genoodzaakt je op één nest te gaan concentreren, anders ben je binnen de kortste keren het overzicht en de controle geheel kwijt geraakt. Dit betekent echter wel dat wanneer je één nest hebt gevonden voor een volgend nest je deze zelfde procedure opnieuw moet beginnen.

Wanneer je na een uur nog niet klaar bent dan moet je wel op z'n minst een paar uur weg gaan om de rust in het veld volledig te doen weerkeren.

Ik had voor deze missie de hulp ingeroepen van een ervaren Grutto-man van de Groep Uffelte. Rond 13.00 uur waren Tonny en ik gaan zoeken, daar waar vier nesten konden liggen, maar al na een halfuur zagen we de eerste maaimachine komen.

De werksituaties op een boerderij die wisselen soms met het uur zodat er wel eens ad-hoc besluiten moeten worden genomen. Dit houdt ook in dat je het bij goedwillende boeren toch niet altijd zeker weet wat er wanneer precies gaat gebeuren.

Even later was ook de tweede boer aan het maaien. Deze laatste, met een maaibreedte van 6 meter, ging, ongewild uiteraard, en pas sant al even één van de nesten wegmaaien. De eerste had drie nesten op zijn land waarvan wij slechts één, met 4 legergroene eieren, hebben kunnen reddden.

Een tegenoverliggend perceel waar drie Gruttonesten zouden moeten liggen zou pas de volgende dag na twaalf uur worden gemaaid. We hebben die ochtend daarvan twee nesten kunnen opsporen en er eveneens stokken bij geplaatst. Het derde nest waarvan we nauwkeurig de plek

wisten hebben we in het welige gras niet kunnen vinden. (later, wel het restant, na het maaien)

Drie van de zeven nesten daar was nu in ieder geval keurig omheen gemaaid. Toch wel jammer, dachten we, van die andere vier, hoewel we toch wel iets hadden bereikt, dachten wie, maar na twee dagen bleek dat de drie gespaarde nesten, als gemakkelijke prooi, ook nog waren gepredeerd!

Achteraf brengt dit ons weer eens tot een erg trieste conclusie.

Dit zijn de omstandigheden van nu, in de reguliere landbouw. Het is niet zo zeer de betreffende boeren aan te rekenen; het zijn de gevolgen van de door beleidsmakers in het verleden gemaakte discutabele keuzes.

De Grutto's hadden er zin in dit voorjaar. Ze wilden zo graag, en hadden er weer alle vertrouwen in. Ook wij wilden zo graag, maar hebben dat vertrouwen beschaamd.

Beschamend, zo voelt het. Een plaatsvervangende schaamte ook.

Wij wilden wat gunstiger omstandigheden gaan scheppen maar het zijn de al veel eerder geschapen omstandigheden die, niets ontziend, ons naar hun hand gaan zetten.

Er zaten bij ons dit jaar naar Dwingelose begrippen, incidenteel, opvallend veel Grutto's; ook in een perceel grenzend aan de Drentse Hoofdvaart zijn er twee Gruttonesten weg gemaaid.

Evenwel heb ik, last but not least, op het Holtland in een perceel jonge gerst toch nog

(ach, ach . .) een stel Grutto's met jongen aangetroffen, maar wat het bovenal heeft opgeleverd dat is geheel her-nieuwde realiteitszin. . .

Dwingeloo,

Melle Hiemstra (mellehiemstra@uwnet.nl)

Een vreemde eend in de bijt

In onze serre staat de eettafel en vanaf deze plek kijken wij dagelijks uit over de tuin. Wij kunnen tussen de begroeiing door net een stukje van de grote gemeentevijver zien die midden in Uffelte ligt. Tijdens het eten zijn wij zodoende in staat om – zonder er moeite voor te doen – te ontdekken wat voor interessants er in dat stukje gemeentevijver plaats vindt.

In deze tijd van het jaar is het een indrukwekkend gezicht om groepjes wilde eenden op de vijver te zien landen. Van grote hoogte komen ze als het ware uit het niets naar beneden vallen. Als volleerde stuntvliegers draaien en zwenken ze met grote snelheid door elkaar heen, vóór ze met uitgestrekte poten in het water terecht komen, waarbij een meters lang schuimspoor achter zich laten.

Veel minder behendig en snel zijn de

aalscholvers. Het lijkt erop dat deze vogels elk jaar in aantal toenemen. Nog maar een paar jaar geleden waren ze een zeldzaamheid in de gemeentevijver. J stond van tafel op om ze beter te kunnen zien. Nu zeg je achteloos: “Hé, er vliegen drie aalscholvers boven de vijver!”

Vijftiger jaren

Met lage snelheid maken ze eerst een paar inspectierondjes. Dan steken ze aarzelend het landingsgestel uit en raken ze het wateroppervlak. Diep in het water liggend, zwemmen ze met een arrogant opgeheven snavel een stukje rond en duiken dan met een zichtbare duw van poten en staart onder in het troebele water. Geen eend, die op ze let. Aalscholvers blijven ook voor de eenden van vandaag een heel gewone verschijning te zijn geworden.

Dit was in het begin van de vijftiger jaren wel wat anders! In plaats van de ongeveer 20.000 broedparen verspreid over een groot deel van Nederland in het jaar 2000, broedden er rond 1950 niet meer dan een paar duizend aalscholvers in ons land, waarvan het grootste aantal geconcentreerd was in het Naardermeer. Een aalscholver was in die tijd dan ook een zeldzaamheid in grote delen van ons land. En niet alleen voor de vogelaars, maar ook voor de watervogels.

Dit merkte ik, toen ik tijdens de winter van 1953 met een paar vrienden van de middelbare school, allen enthousiaste vogelaars, een wandeling maakte rond de vijvers van het Haagse Bos. Er lag ijs op veel sloten, waardoor grote groepen wilde eenden zich

lees verder op de volgende blz.

Antwoorden op de vragen

Waarom is een madeliefje wit

Het juiste antwoord is Antwoord: 4.

Bij verschillende soorten planten met witte bloemen zijn de cellen van de uitgegroeide kroonblaadjes voor een belangrijk deel opgevuld met luchtbelletjes. Net als de lucht, die de ruimte tussen de sneeuwvlokken opvult, aan de sneeuw haar witte kleur geeft, krijgen ook de kroonblaadjes van bijvoorbeeld madeliefjes en sneeuwklonkjes een witte kleur door de luchtbelletjes in de cellen van de kroonblaadjes. Wordt de lucht onder vacuüm uit de kroonbladcellen weggezogen, dan verandert de kleur van de bloem in dofgrijs.

Antwoorden 1 en 2 zijn pure verzinsels, terwijl antwoord 3 fout is. Als al het invallende licht door de kroonblaadjes wordt weerkaatst, lijken deze wit. Maar als al het licht wordt geabsorbeerd, krijgen de kroonblaadjes een zwarte kleur. Er blijft dan immers geen licht meer over, dat van de kroonblaadjes naar onze ogen kan stralen, en dat ervaren wij als zwart.

Waarom zit een kruisspin altijd met de kop naar beneden in het web?

Het juiste antwoord is Antwoord: 4.

Het gezichtsvermogen van kruispinnen is erg slecht. Een prooi in het web kunnen ze dan ook niet zien, maar des te beter voelen. Alle informatie, die een kruisspin ontvangt over wat er zich in het web afspeelt, komt door middel van

trillingen via de spinseldraden bij de spin terecht en deze voelt aan de trillingen, wat er aan de hand is, om wat voor prooi het gaat, en waar het zich ergens in het web bevindt. De ogen spelen hierbij geen enkele rol. Daarmee zijn de mogelijkheden 2 en 3 uitgeschakeld.

Alhoewel een spin een open bloedcirculatie heeft, pompt het buisvormige hart de bloedvloeistof door heel het lichaam, ook naar de kop. De speldenknop grote hersenen krijgen daarom voor hun geringe activiteiten (een spin hangt tenslotte het grootste deel van het leven doodstil in haar web te wachten op een prooi!) voldoende zuurstof aangevoerd om op tijd snel te kunnen reageren, onverschillig in welke stand de spin zich bevindt.

Dat de reddingsdraad, zoals beschreven onder 4, voor de spin van levensbelang is, kan iedereen gemakkelijk testen door een kruisspin, die in het centrum van haar web zit, even stevig te plagen. In een mum van tijd laat ze zich uit het web vallen, en zakt snel met uitgespreide poten aan de zelfgesponnen draad naar de veiligheid. Als ze niet tot aan de grond is afgedaald, en je haar even de tijd geeft om van de schrik te herstellen, dan zie je haar omkeren en langs de draad weer omhoog klimmen tot ze opnieuw in het centrum van haar web is aangekomen. De spinseldraad, die ze achter zich met de poten oprolt, wordt tot een balletje samengekneet en opgegeten. Een duidelijk geval van recycling!

Ben Prins

hadden teruggetrokken in de grootste vijver, die tussen de toen nog betrekkelijk lage bomen verscholen lag. Samen met een paartje knobbelzwanen, groepen kuif- en tafeleenden, en honderden meerkoeften, hielden de wilde eenden al zwemmend het water ijsvrij. Daardoor was deze grote vijver een van

Autochtonen

de weinige plekken in de omgeving, waar nog open water te vinden was.

Toen wij bij dit deel van vijver waren aangekomen, zwom alles met opgerichte koppen geagiteerd door elkaar. De meerkoeften en duikeenden vormden een donkere ring langs de rand van het ijs. Binnen deze ring zwommen honderden wilde eenden dicht opeen om een paartje knobbelzwanen heen, die met opgerichte vleugels speurend om zich heen keken. Hier was iets merkwaardigs aan de hand!

Terwijl wij met verbazing naar dit schouwspel keken, ontplofte de massa wilde eenden onverwacht. Tientallen eenden vlogen plotseling luid kwakend loodrecht omhoog en streken enkele tientallen meters verder weer neer. Binnen de massa wilde eenden was een groot gat ontstaan, en midden in dit gat zwom rustig om zich heen kijkend... een aalscholver! De zwanen kwamen rukzwemmend dreigend op hem af. De wilde eenden dromden nieuwsgierig om hem heen. Net op het moment, dat de zwanen de aalscholver hadden bereikt en tot de aanval wilden overgaan, verdween de aalscholver onder water. De zwanen bleven onthutst achter, de kring eenden sloot zich weer, tot de aalscholver opnieuw op een andere plek tussen de eenden opdook en dezelfde geschiedenis zich herhaalde.

Wij hebben lange tijd naar deze dwaze vertoning staan kijken. Het was duidelijk, dat al deze watervogels nog nooit een aalscholver van dichtbij hadden meegemaakt en dat zijn afwijkende verschijning zowel nieuwsgierigheid als agressie op-

wekte. Een allochtoon met een afwijkend uiterlijk en gedrag, te midden van een grote groep autochtonen, die zijn aanwezigheid niet op prijs stelden en dat op een niet mis te verstane wijze lieten blijken. Waar heb ik dit gedrag toch meer gezien?

Toen wat later in de middag de aalscholver de kant opzocht om zich, nog steeds even onverstoort, met wijd uitgespreide vleugels in het magere winterzonnetje te

Zwarte gevaar

laten drogen, kreeg deze geschiedenis nog even een vermakelijk staartje.

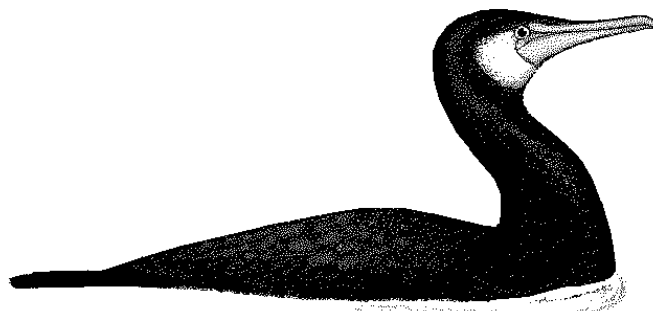
De zwanen vonden deze uitdagende houding kennelijk onaanvaardbaar. Ze zouden de indringer wel eens laten merken, wat zij er van dachten. Dreigend blazend probeerden ze op een paar meter afstand van de aalscholver het nog broze ijs op te klimmen. Met hun zware lijven kregen ze dat echter niet voor elkaar en ze kozen er uiteindelijk voor om als opgetuigde zeilschepen voor de ijsrand heen en weer te blijven zwemmen. De wilde eenden dromden dicht opeen in het water voor de ijsrand. Maar bij iedere onverwachte beweging van de aalscholver

vluchtten ze in paniek weg, om even later gedreven door nieuwsgierigheid weer terug te keren .....

En de aalscholver? Die beheerste de situatie volkomen. Hij trok zich niets aan van al dat bedreig en die paniek. Na een tijdje vouwde hij de vleugels samen, keek eens naar de lucht of het goed vliegweer was en verdween tussen de zwanen. Hij vloog eerst laag over het water en daarna, langzaam hoogte winnend, over de bosrand naar onbekende verten. De wilde eenden stoven naar alle kanten weg, de meerkoeften trokken een spoor van schuim op het water, toe ze in twee dichte fronten naar links en naar rechts wegvluchtten voor het dicht over hun heen vliegende zwarte gevaar.

De vreemde eend had de bijt verlaten. De echte eenden snaterden wat zenuwachtig na. Nog even, en het leven van alle dag nam zijn normale gang weer op.

Ben Prins

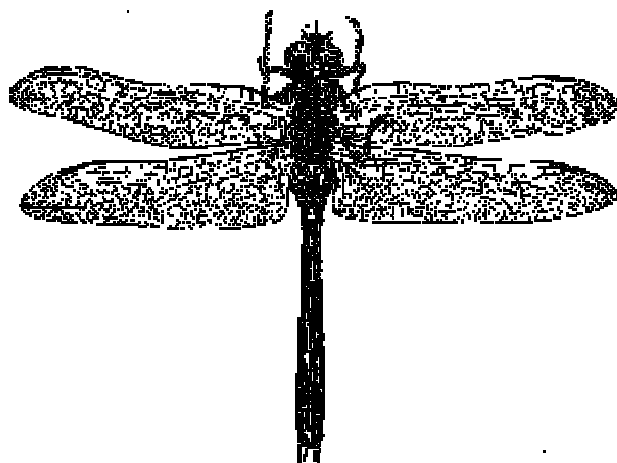
Kennismaking met libellen.

Een korte cursus over felle rovers en indrukwekkende vliegkunsten

De voorjaarscursus, georganiseerd door onze werkgroep Korte Cursussen, zal gaan over de libellen. Dit is één van de oudste groepen insecten, die al meer dan 200 miljoen jaar vrijwel onveranderd tot de beste vliegers op aarde behoren. Tijdens de cursus zullen we kennis maken met een bonte mengeling van bruine, groene, blauwe, rode, gele en anders gekleurde kleine en grote libellen, die in onze omgeving voorkomen, en wordt er van alles verteld over hun interessante levensgewoonten en hun merkwaardig paringsgedrag.

De cursus is in de eerste plaats bedoeld voor die groep van natuurliefhebbers, die iets meer wil weten over de levenswijze, de herkenning en verspreiding van deze kleurrijke dieren. Het is daarom niet meer dan een uitgebreide inleiding, waarbij het leven van de in Drenthe waargenomen soorten centraal staat. Een cursus dus, die bedoeld is voor de geïnteresseerde leek, en niet voor de expert.

De kenningsmakingscursus is verdeeld over drie woensdagavonden, waarvoor de volgende data zijn geselecteerd: 9 maart, 23 maart en 6 april 2005. Als excursiedata zijn voorlopig gekozen de zaterdagen 11 juni, 23 juli en 13 augustus.

Verdere bijzonderheden zullen worden bekend gemaakt in de nieuwsbrief van eind februari volgend jaar.

Belangstellenden kunnen zich al vast opgeven bij: Ben Prins, Vijverlaan 11, 7975 BW Uffelte, tel. 0521-350300, e-mail ec-prins@hetnet.nl

Grote ogen II

Ik veronderstel, dat iedereen wel eens last heeft van muizen in huis. Lieve, schattige, vertederende diertjes, die je zo hulpeloos met hun grote, zwarte ogen aankijken, nadat je ze er op hebt betrapt een puinhoop te hebben gemaakt van de voorraadkast, of je halve administratie en verschillende dure boeken aan gort te hebben geknaagd voor het bouwen van een nest. Zo'n lief en hulpeloos beestje kan je het toch niet kwalijk nemen, dat ze haar in-

waren gekleed in een warmbruin bontjasje, dat naar de buik toe langzaam overging in wat vuilig geel. Bosmuizen? Volgens de boeken, die wij er op nasloegen, waren er ook huismuizen met bruinig haar. En ook volgens diezelfde boeken hadden we, om te weten wat voor muis we in de kuip hadden, even moeten kijken naar de voortanden. Een klein groefje: bosmuis; geen klein groefje: huismuis. Zo eenvoudig is dat!

Maar helaas, het ging steeds om hele lieve diertjes, die angstig in een hoek van de kamer weggekropen zaten, en er niet over dachten gemeen grommend hun tanden te laten zien. Maar huismuis of geen huismuis, ze waren ongewenste gasten, die zonder toestemming een flink deel van ons huis in bezit hadden genomen, ons met hun geknaag 's nachts uit onze slaap hielden, zich aan onze voorraden en andere bezittingen vergrepen en zo snel mogelijk het huis uit moesten worden gewerkt.

Dus werden de muizen gevangen en ver van ons bed weer in de vrije natuur los gelaten. Zo diervriendelijk zijn we

nog wel. Tenminste, zo lang ons geduld nog niet op is. En dat was nog niet het geval, toen een dergelijke bruine huismuis door een van de luchtkokers in de WC als een schoorsteenveger naar beneden kwam vallen, gevolgd door een wolk van rommel, die zich in de loop

Desillusie

van de jaren in de buis had opgehoopt, waaronder delen van een beginnend wespennest.

De wat verfrommelde muis werd - nog wat beduusd van z'n vrije val - al snel gevangen. Het was buiten mooi weer, en daarom besloot ik de muis op de es van Uffelte los te laten op een plekje, waar ik de muis misschien zou kunnen fotograferen. Ik zocht een kaal plekje uit langs een van de stille wegen over de es, waar in de kaalte een paar kleine grasbosjes stonden als schuilmogelijkheid voor het diertje.

Fototoestel schietklaar gemaakt. Doosje klaargezet, voorzichtig het dekseltje er af, het diertje bij een van de bosjes gras losgelaten, in de hoop, dat het daar lang genoeg zou blijven zitten om een paar foto's te kunnen nemen. En ja

Een bruine huismuis kwam door een van de luchtkokers in de WC als een schoorsteenveger naar beneden, gevolgd door een wolk van rommel.

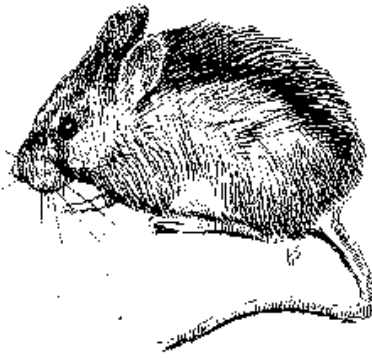
stincten op jou eigendommen uitleeft!

De meeste van de huismuizen, die ik tot dusver heb gezien, waren muisgrijs. Nog al logisch, zult u zeggen. Maar de paar beesten, die we dit jaar in ons huis vingen, waren dat niet. Ze

Grote ogen vervolg

hoor, de muis kroop tegen het graspolletje aan en bleef doodstil zitten. Toestel gepakt, even scherp stellen, en dan afdrukken. Ik zag al de mooie resultaten in gedachten voor mij!

“Hé meneer, wat doe je daar? Is er iets leuks te zien?” klonk ineens een stem vlak bij mij. Waarschijnlijk waren twee fietsers, terwijl ik in opperste concentratie met de muis bezig was, mij ongemerkt genaderd, en stonden nu in verbazing te kijken naar een kerel, die in een weinig elegante houding daar zo maar langs de weg lag. “Oh, moet je kijken, Jan”, zei de vrouw, “daar zit een muis!” De man stapte van z’n fiets af, en voor ik het besepte stond hij vlak bij mij, en boog zich naar het angstig trillende beestje voorover, de hele omgeving, inclusief muis, met z’n brede lijf in de schaduw plaatsend.

De muis dacht: nu of nooit, en nam een spurt in de richting van het reddende akkerland. Ik zag nog net z’n dunne staartje tussen de grassprietten verdwijnen. Toen ik wat treurig omhoog keek, staarde ik recht in de grote, donkere ogen van de man, die zijn gezicht nu naar mij had toe gebogen. “Jammer, hè”, zei hij met een droevig gezicht, “de muis is weggelopen. Jam-

mer, zeker geen foto van het beest kunnen nemen. Jammer hoor. Nou ja, dan gaan wij maar weer verder”. En ze stapten beiden op hun fietsen, en verdwenen langzaam in de verte.

Ik stond op, pakte mijn fototoestel en het lege bakje, en keek nog even naar de plek, waar de muis tussen het gras was verdwenen. Mijn visioen van mooie muizenplaatjes was in rook opgegaan. Nog even zag ik die prachtig grote ogen van de bruine muis, die zich tegen de graspol drukte. Toen vloeiden ze langzaam over in de grote, donkere ogen van de man, zoals hij mij voorover gebogen had aangekeken. Z’n woorden gonsden nog na in mijn hoofd: “Jammer hoor! Nou ja, we gaan maar weer verder...” En dus liep ik met m’n lege bakje, zonder foto’s, gedesillusioneerd terug naar huis.

Ben Prins

Tuinieren met gebruikte materialen

Als u eens langs een spoorbaan loopt, wat iedereen in een depressieve bui wel kan overkomen, dan zie je soms exemplaren tussen de rail zitten waarvan je denkt: ‘Tsjoeh’. Daar zitten als scheuren en barsten in en de carboleum is eraf gebladderd. Het is even hard werken, maar als je hem ertussen uit hebt gesloopt en de biels doet dienst als dwarsligger bij de magnolia’s dan bezorgt je dat een tevreden gevoel’.

Cabaretier Hans Dorrestein steekt een beetje de draak met het idee om te tuinieren met gebruikte materialen. En wees gerust, het gelijknamig boekje van de uitgeverij Roodbont pleit er echt niet voor om bielzen uit de spoorbanen te slopen. Wel staat het vol met vele praktische tips.

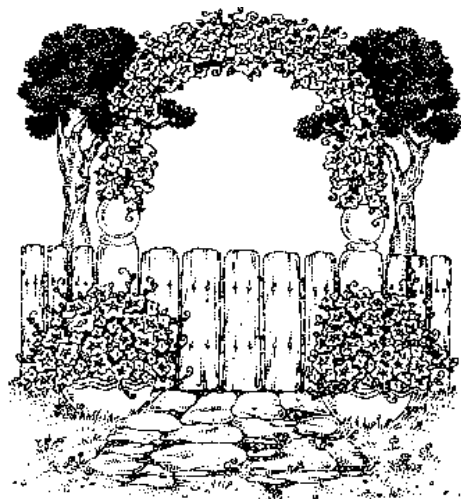
Belangrijkste gedachte in het boekje is om materialen om grondstoffen te sparen, de afvalberg te verkleinen en materialen opnieuw te gebruiken in de tuin. Het is verrassend hoe je dat kunt doen. Zo is snoeihout te gebruiken als sfeervolle afscheiding met de burens, is vrijgekomen vijvergrond een prima basis voor een bloemenheuvel en zijn oude stenen ideaal om een keermuurtje van te maken. Bovendien vertelt het boekje hoe je een bank kunt

maken van gras of kamille.

Het boekje, 120 pagina’s dik bevat een lijst met 200 gebruikte materialen en hun mogelijke nieuwe bestemming: vlechtscherm, tuinafscheiding, trapelement, stapsteen, zitmuurtje, tuintafel, pergola, fundering, voederplek, schuilplaats voor dieren of decoratie.

Praktische informatie

Titel ‘Tuinieren met gebruikte materialen’. Auteurs: Hans Carlier en Esther de Winter e.v.a. ISBN : 9075280505, Prijs 11,50 euro. Uitgeverij Roodbont (www.roodbont.nl)

IVN Westerveld groene agenda

januari

- 8** Winterwandeling Vledderveld/Vledderhof
13.00u werkschuur SBB Middenweg Vledder
(IVN-HDL)
- 16** Nieuwjaarswandeling IVN Westerveld
13.30u café Frederikshaven/Uffelte (IVN)
- 26** Snuffelclub: vogels in de winter
13.30u Overentinghe
- 29** Werkdag ringslangenwerkgroep
9.30-15.00u Landgoed De Eese (WRW-WARD)

februari

- 5** Diersporenexcursie
10.00u Aekingerzand (IVN)
- 23** Snuffelclub: bosmiddag
13.30u Dwingelderveld

maart

- Begin maart** Heikikker-excursie
Voor opgave en informatie zie blz. 4
- 9 + 23** Libellen/korte cursus
20.00u lees meer op blz. 20
- 13** Excursie Vledder Aa
14.00u schaapskooi/Doldersum (IVN/NWG)
- 16** IVN jaarvergadering
20.00u zie volgende Nieuwsbrief
- 23** Snuffelclub: slangenmiddag
13.30u .....

- HDL = Het Drents Landschap
SBB = Staatsbosbeheer
DFW = Nationaal Park Drents-Friese Wold
DV = Nationaal Park Dwingelderveld
WRW = Werkgroep Ringslangen Westerveld
(secr. Diet Prinsen: 0521-598332)
WARD = Werkgroep Amfibieën en Reptielen Drenthe
NWG = Natuurwerkgroep Diever

Met de **Natuurwerkgroep Diever e. o.** hebben we afgesproken hun activiteiten hier ook te publiceren. (Diverse IVN-ers zijn ook lid van de Natuurwerkgroep. Niet leden zijn ook welkom, al vraagt de Natuurwerkgroep soms een kleine bijdrage).

Tijdens de opmaak van deze Adder waren nog niet alle activiteiten bekend. De gegevens staan ook op internet: <http://go.to/natuurwerkgroep>

januari

- 24** Lezing over bomen in de gemeente Westerveld. Johan Trompetter, medewerker van de gemeente zal ingaan op de inventarisatie van monumentale bomen in de gemeente.
20:00 u Dingspilhuus Diever

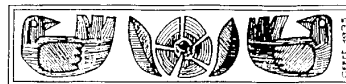
maart

- 7** Ontwikkelingen Vledder Aa. Lezing voorafgaand aan de excursie van 13 maart (zie ook IVN activiteiten) met onder meer de film gemaakt door Cees Beunder en ontwikkelingen rond het monitoringproject door Age Kamstra
20:00 u Dingspilhuus Diever

april

- 4** Jaarvergadering en dia-avond door leden
20:00 u Dingspilhuus Diever

NATUURWERKGROEP

DIEVER EN OMSTREKEN

Ook Vogelwacht Uffelte e.o. heeft een activiteiten programma. Informatie hierover is verkrijgbaar via het secretariaat:

Parkkamp 26, 7971 AM Havelte, tel. (0521) 341640

Redactieadres: de Hoek 24
8381 BL Vledder
0521-381343
nel.vdlaan@hetnet.nl

Retouradres: IVN – afd. Westerveld
p/a Wijsterseweg 3
9417 TD Spier